

IT: A Quantitative Analysis]. *Informatsiyni tekhnolohiyi i zasoby navchannya*. № 75 (1). S. 331–348. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

АНДРУСИК Павло Петрович – аспірант кафедри педагогіки Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Наукові інтереси: основні напрямки використання цифрових освітніх ресурсів в закладах вищої освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

ANDRUSYK Pavlo Petrovych – Graduate student of the Department of Pedagogy National University of Bioresources and nature management of Ukraine.

Scientific interests: main directions of digital educational resources in higher education institutions.

Стаття надійшла до редакції 05.10.2023 р.

УДК 091.113

DOI: 10.36550/2415-7988-2023-1-211-247-252

БОНДАР Віталій Олексійович –

здобувач кафедри теорії і методики початкової освіти,
Волинський національний університет імені Лесі Українки
ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-9602-693X>
e-mail: boviol@ukr.net

ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Ефективність функціонування сучасного закладу загальної середньої освіти полягає в тому, що керівник відіграє величезну роль у працездатності колективу, його спроможності відповідати на «зовнішні виклики». Тому сучасні очільники закладів освіти повинні володіти низкою загальних і професійних компетентностей, навичками стратегічного проєктування, системного моделювання, організації ефективних міжособистісних і професійних комунікацій у педагогічному колективі. Однією з важливих є підприємницька компетентність керівника. У статті висвітлено окремі аспекти проблеми розвитку підприємницької компетентності керівника закладу загальної середньої освіти як предмета наукових досліджень. Зазначено, що підприємницька компетентність керівника ЗСГО є складовою його професійної компетентності, що визначає рівень його здатності до саморозвитку й самореалізації в умовах невизначеності суспільно-політичних, економічних і культурних змін та виявляється як професійно-вмотивована здатність продукувати ідеї, здійснювати пошук ресурсів і можливостей для вирішення професійних проблем, створювати на основі сформованої системи економічних орієнтирів та набутих фахових знань і вмінь підприємницькі й економічні цінності та реалізувати їх у нових формах і форматах. Підприємницька компетентність містить у собі яскраво виражені соціальний, педагогічний та змістовний аспекти та володіє наступними рисами: орієнтація на ефективність своєї діяльності та успіх; самовпевненість і самодовіра; витримка та високий рівень самоконтролю; вміння розв'язувати проблеми креативно та нестандартно; здатність до ризиків; систематичне планування своєї діяльності тощо. Запропоновано розглядати підприємницьку компетентність як комплексну систему сформованих ділових навичок та підприємницьких якостей, які наявні у структурі особистості керівника і є результатом ефективної та результативної його підприємницької діяльності.

Ключові слова: ділові навички, підприємницька компетентність, професійна компетентність, розвиток, керівник закладу загальної середньої освіти, підприємницькі якості, підприємницька діяльність.

BONDAR Vitaliy Oleksiiovich –

winner of the Department of Theory and Methodology
of Primary Education of the Volyn National University
named after Lesya Ukraink
ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-9602-693X>
e-mail: boviol@ukr.net

THE PROBLEM OF DEVELOPING THE ENTREPRENEURIAL COMPETENCE OF THE HEAD OF A GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTION AS A SUBJECT OF SCIENTIFIC RESEARCH

The effectiveness of the functioning of a modern institution of general secondary education lies in the fact that the manager plays a huge role in the efficiency of the team, its ability to respond to "external challenges". Therefore, modern heads of educational institutions must possess a number of general and professional competencies, skills in strategic planning, system modeling, and the organization of effective interpersonal and professional communications in the teaching staff. One of the important ones is the entrepreneurial competence of the head. The article highlights certain aspects of the problem of the development of entrepreneurial competence of the head of a general secondary education institution as a subject of scientific research. It is noted that the entrepreneurial competence of the head is a component of his professional competence, which determines the level of his ability to self-development and self-realization in the conditions of uncertainty of socio-political, economic and cultural changes and is manifested as a professionally motivated ability to produce ideas, search for resources

and opportunities for solutions professional problems, create entrepreneurial and economic values based on the formed system of economic guidelines and acquired professional knowledge and skills and implement them in new forms and formats. Entrepreneurial competence includes clearly expressed social, pedagogical and substantive aspects and has the following features: orientation to the effectiveness of one's activity and success; self-confidence and self-confidence; endurance and a high level of self-control; the ability to solve problems creatively and non-standardly; ability to take risks; systematic planning of one's activities, etc. It is proposed to consider entrepreneurial competence as a complex system of formed business skills and entrepreneurial qualities that are present in the structure of the manager's personality and are the result of his effective and efficient entrepreneurial activity.

Key words: business qualities, entrepreneurial competence, professional competence, development, head of a general secondary education institution, entrepreneurial qualities, entrepreneurial activity.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Підприємницька компетентність, за свідченням світового та європейського досвіду, може розвиватися у будь-якій галузі життя, професійній сфері та на будь-якій посаді і позиції. Розвиток підприємницької компетентності передбачає міцний зв'язок із економічною та фінансовою грамотністю сучасного керівника закладу загальної середньої освіти. Крім того, підприємницька компетентність містить у собі яскраво виражені соціальний, педагогічний та змістовний аспекти та володіє такими рисами: орієнтація на ефективність своєї діяльності та успіх; самовпевненість і самодовіра; витримка та високий рівень самоконтролю; вміння розв'язувати проблеми креативно та нестандартно; здатність до ризиків; систематичне планування своєї діяльності тощо.

Розвиток підприємницької компетентності в освіті допоможе виконати важливе завдання, що стоїть сьогодні перед українським суспільством: відновити економіку країни та сприяти соціальному розвитку суспільства. У цьому процесі велика роль належить керівникам закладів загальної середньої освіти, які мають забезпечити розвиток підприємницької ініціативи та підприємництва в школі, відпрацювати навички реалізації бізнес-ідей здобувачів освіти та створення шкільних стартапів, сприяти розвитку інтелігентного підприємництва в Україні.

Сучасна освітня галузь інтегрує зміст підприємницької та економічної освіти, формуючи підприємницьку компетентність. Відтак, керівнику закладу загальної середньої освіти (ЗЗСО), важливо компетентно реалізовувати у своїй професійно-педагогічній діяльності економічні знання, вміння, навички, цінності, досвід здійснення підприємницької діяльності. Ці вимоги засвідчують актуальність й перспективність розроблення проблеми розвитку підприємницької компетентності керівника закладу загальної середньої освіти як предмета наукових досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нагальні проблеми підприємництва й підприємницької підготовки в українській освіті постають предметом досліджень Ю. Баніт, Ю. Білової, Е. Бобінської, Л. Бондаревої, О. Булавіної, А. Гейлик, А. Гельбак, О. Земка, О. Креденцер, Ю. Кузьменко, Н. Куриш,

Г. Матукової, В. Майковської, І. Мінковської, М. Ляшенко, О. Романовського, К. Піддубної, І. Середіна, В. Сліпенко, С. Стеблюк, Ю. Ткач, М. Ткаченко, М. Шимановського та ін. Дослідження поняття «підприємницька компетентність» як ключової компетентності окреслено в працях Т. Гільберг та С. Тарнавської. Підприємницьку компетентність як аналог компетентності підприємливості та фінансової грамотності розглядають М. Рудь, Г. Назаренко, В. Узунов, О. Пометун, І. Зимня, Ш. Мунді, Ю. Білова, О. Проценко. У студіях зарубіжних учених (М. Vacigalupo, M. Kalkan, C. Lavaroni, M. Lăcătu) схарактеризовано питання «індустрії освіти», розвитку різних форм підприємницької ініціативи, проаналізовано значення підприємництва в освіті.

Аналіз європейської наукової літератури свідчить про те, що підприємницька компетентність містить у собі підприємницький дух, підприємницький підхід, підприємницьку грамотність, показники ефективності підприємництва тощо [4].

Мета статті. Розкрити проблему розвитку підприємницької компетентності керівника закладу загальної середньої освіти як предмета наукових досліджень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні в Україні спостерігається доволі активний розвиток підприємництва та підприємницької ініціативи у зв'язку з включенням підприємницької компетентності до переліку головних компетентностей, якими має володіти керівник закладу загальної середньої освіти [11]. Професійний стандарт «Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти» затверджено у 2021 році наказом Міністерства економіки України від 17.09.2021 р. № 568-21 та внесено до державного реєстру. Він містить затверджені в установленому порядку вимоги до компетентностей керівника, що слугують основою для формування професійних кваліфікацій [2].

Для того, щоб зрозуміти вимоги до підприємницької освіти, яка має використовувати сучасні освітні інструменти, перш за все необхідно сформулювати уяву про попередні знання та досвід керівників шкіл щодо розуміння сутності підприємництва. Дослідження показують, що як правило, самі директори закладів загальної середньої освіти виставляють наступні умови до розвитку

підприємницької компетентності, яка включає: набуття необхідних навичок для просування нових освітніх продуктів та послуг; управлінські навички: планування, організація управління, контроль, керівництво; навички фінансового управління: керування фінансовими ресурсами, бюджетування, оподаткування; навички організаційно-правової діяльності: форми організації роботи школи, управління ризиками, конфіденційність та безпека; комунікативні навички; навички мислення проблемно-підприємницького порядку: створення бізнес-концепції, написання освітніх проектів, грантів, стартапів; здатність брати на себе відповідальність за вирішення проблем; креативне розв'язання проблем тощо [9].

Поняття «підприємницька компетентність» в українському освітньому середовищі вперше офіційно використане в переліку ключових компетентностей, визначених українськими педагогами за матеріалами дискусій, організованих у рамках проекту ПРООН «Освітня політика та освіта «рівний–рівному» (уміння вчитися, громадянська, загально-культурна, компетентність з інформаційних і комунікаційних технологій, соціальна, підприємницька, здоров'язбережувальна). Відповідно до даного документа підприємницька компетентність передбачає реалізацію здатностей: співвідносити власні економічні інтереси й потреби з наявними матеріальними, трудовими, природними й екологічними ресурсами, інтересами й потребами інших людей та суспільства, застосовувати технології моніторингу ресурсів і забезпечення стійкого розвитку; організовувати власну трудову та підприємницьку діяльність і працю колективу, орієнтуватися в нормах і етиці трудових відносин; аналізувати й оцінювати власні професійні можливості, здібності та співвідносити їх з потребами ринку праці; складати, здійснювати й оцінювати плани підприємницької діяльності та особисті бізнес-проекти, розробляти прості моделі дій та прийняття економічно й екологічно обґрунтованих рішень у динамічному світі; презентувати та поширювати інформацію про результати / продукти власної економічної діяльності та діяльності колективу.

У розробленій європейською комісією довідковій системі ключових компетентностей підприємницька компетентність передбачає здатність перетворювати ідеї в життя, творчий підхід, інновації, ризик, а також здатність планувати та керувати проектами для досягнення поставленої мети; вона є основою для отримання більш конкретних навичок і знань, необхідних для ведення соціальної чи комерційної діяльності; містить моральні цінності, що сприяють розумному управлінню [10].

Під словосполученням «підприємницька компетентність» дослідники здебільшого

розуміють комплекс особистісних або ділових якостей, навичок, модель поведінки, сформованість яких допомагає успішно вирішувати певні бізнес-завдання і домагатися високих результатів в матеріальному плані реалізації своїх ідей [3].

З точки зору практичної психології, підприємницька компетентність — це особистісна якість, здібність, модель поведінки, необхідна для успішного вирішення певних бізнес-задач та досягнення високих результатів у підприємницькій діяльності. Ю. Білова на основі аналізу понять «підприємництво» та «компетентність» пропонує таке трактування: «Підприємницька компетентність — це інтегральна психологічна якість особистості, яка проявляється в мотивованій здатності до творчого пошуку та реалізації нових ідей та дає змогу вирішувати різноманітні проблеми в повсякденному, професійному, соціальному житті». Учена розглядає її формування в процесі неперервної економічної освіти, а згодом і професійної діяльності за такими етапами: підприємницькі знання — підприємницьке мислення — підприємницька свідомість — підприємницька поведінка [1].

В. Майковська характеризує підприємницьку компетентність як здатність особи співвідносити власні економічні інтереси з наявними матеріальними, трудовими і природними ресурсами й інтересами інших людей та суспільства; бути готовим активно діяти, організовуючи власну трудову діяльність і працю колективу; своєчасно адаптуватись до нових потреб ринку праці, оцінюючи власні особистісні та професійні можливості й здібності; ухвалювати економічно обґрунтовані рішення, складати й реалізовувати плани діяльності, презентувати інформацію про її результати. Переосмислення визначень підприємницької компетентності в економічній, соціологічній, психологічній та педагогічній літературі, результати системного аналізу законодавчо-нормативних документів дозволяють констатувати: підприємницька компетентність базується на навичках творчості, критичного мислення, вирішенні проблем, ініціативності, наполегливості та вмінні співпрацювати.

Основними знаннями, вміннями, навичками, що пов'язані з підприємницькою компетентністю, є: «1) знання про існування різних контекстів і можливостей для перетворення ідей в особисту, соціальну або професійну діяльність; розуміння підходів до планування і управління проектами; 2) розуміння економічних та соціальних можливостей і викликів, з якими зустрічаються роботодавець, організація чи суспільство; дотримання в їх подоланні етичних принципів; усвідомлення власних сильних та слабких сторін; 3) креативність, розвинутість уяви і

стратегічного мислення, досвід вирішення проблем і критичного аналізу творчих процесів та інновацій; 4) здатність робити висновки щодо цінності та вартості, приймати фінансові рішення, ефективно спілкуватися та вести переговори з іншими, справлятися з невизначеністю, неоднозначністю та ризиком як невід'ємними складовими прийняття обґрунтованих рішень» [3].

М. Стрельников на основі узагальнення дозволив таким чином розуміти термін «підприємницька компетентність»: сукупність особистих і ділових якостей, навичок, знань, певної моделі поведінки, володіння якими допомагає успішно вирішувати різні бізнес-завдання і досягати високих результатів діяльності [8].

С. Прищепа констатує, що поняття «підприємницька компетентність» слід розглядати як сукупність якостей та знань, що допомагають особистості успішно й ефективно вирішувати бізнес-завдання та досягати високих результатів в підприємницькій діяльності [6].

Нам імponує висновок Р. Пріми та Т. Бортнюк, який зроблений на підставі історико-педагогічного дискурсу категорії «підприємницька компетентність», а також трактування її (категорії) змісту та складових згідно з європейським досвідом. Авторки констатують, що «підприємницька компетентність застосовується в усіх сферах життя; базується на креативності, творчості, інноваційності, здатності до ризику» [7].

Відповідно до Професійного стандарту «Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти» підприємницька компетентність є однією з ключових компетентностей і передбачає реалізацію здатності керівника: співвідносити власні економічні інтереси й потреби з наявними ресурсами, інтересами і потребами усіх учасників освітнього процесу; організувати власну трудову та підприємницьку діяльність та працю колективу, орієнтуватися в нормах і етиці трудових відносин; аналізувати й оцінювати власні професійні можливості, здібності й співвідносити їх з потребами ринку праці; складати, здійснювати й оцінювати плани підприємницької діяльності та особисті бізнес-проекти; презентувати та поширювати інформацію про результати власної економічної діяльності та діяльності колективу.

Підприємницька компетентність керівника ЗЗСО, на нашу думку, повніше розкривається через його функції, а саме: творчу, ресурсну, мотиваційну, соціальну. Творча (інноваційна) функція полягає в тому, що керівники ЗЗСО реалізують нові ідеї, упроваджують наукові розробки, пов'язані з господарським ризиком. Ресурсна функція передбачає, що сучасні керівники шкіл націлені найефективніше та максимально використовувати задіяні в бізнесі

ресурси – матеріальні, трудові, фінансові, інтелектуальні, інформаційні тощо. Стимулююча функція полягає у формуванні механізму, що мотивує і ефективно використовує ресурси, і максимально задовольняти потреби усіх учасників освітнього процесу. Соціальна функція передбачає реалізацію освітніх послуг, розробку освітніх проєктів, написання грантів для задоволення освітніх потреб. Особистісна функція зводиться до самореалізації керівника ЗЗСО, отримання задоволення від своєї діяльності. Разом з тим керівнику ЗЗСО важливо постійно оцінювати та удосконалювати власні підприємницькі вміння: ставити реальні цілі та завдання; аналізувати ситуації; планувати, передбачати; ризикувати; приймати рішення; співпрацювати, керувати; йти на компроміс

Аналіз наукових досліджень підтверджує той факт, що на сьогодні ні в нашій державі, ні у світі не існує єдиної загальноприйнятої дефініції «підприємницька компетентність керівника ЗЗСО». Тому, в цілому, під підприємницькою компетентністю керівника ЗЗСО слід розуміти комплексну систему сформованих ділових навичок та підприємницьких якостей, які наявні у структурі особистості керівника і є результатом ефективної та результативної його підприємницької діяльності.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок напрямку. Підприємницька компетентність зараз є на вистрі проблем економічного розвитку держави поряд з освітою. Разом вони утворюють ціле проблемне поле і потребують розробки певної теорії, а зокрема певних педагогічних підходів до її формування. Необхідно зазначити, що підприємницька освіта починається в освітньому процесі середньо-освітньої європейської школи. Саме досвід викладання в ній був відправною віхою у зміні ставлення соціальних спільнот до бізнесу в загалі та до підприємницької ініціативи в цілому [12].

На підставі проведеного теоретичного аналізу, розглядаючи становлення поняття «підприємницька компетентність» в науковому дискурсі, а також трактування змісту підприємницької компетентності згідно з європейським досвідом, можемо констатувати, що формування підприємницької компетентності є одним із пріоритетних напрямів сучасної освіти. Підприємницьку компетентність характеризуємо як наскрізну компетентність, яка застосовується в усіх сферах життя; базується на креативності, творчості, інноваційності, здатності до ризику. Розвиток підприємницької компетентності керівника закладу загальної середньої освіти забезпечить удосконалення освітнього процесу, дозволить розкрити всі потенційні можливості сучасної Нової української школи.

Перспективи подальших наукових розвідок пов'язуємо з дослідженням педагогічних умов формування та розвитку підприємницької

компетентності керівника закладу загальної середньої освіти в умовах трансформації змісту освіти.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Білова Ю. А. Поняття та структура підприємницької компетентності майбутніх фахівців економічного профілю. Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. 2013. № 7 (50), С.15–17.

2. Державний стандарт базової й повної загальної середньої освіти. [Електронний ресурс]. Режим доступу URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>.

3. Майковська В. І. Сутність і структура підприємницької компетентності майбутніх фахівців в Україні. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, 2017, № 1, С. 112–117

4. Мельниченко О. Розвиток підприємницької компетентності та її роль у відновленні країни. *Educological discourse*, 2022, № 2 (37). С.91

5. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи [Електронний ресурс]. Режим доступу URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>.

6. Прищеп С. М. Сутність та зміст поняття «підприємницька компетентність». *Young Scientist*, 2016, № 5 (32). С. 367–370.

7. Пріма Р., Бортнюк Т. Підприємницька компетентність: сутність та дефініціювання. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2021, № 1 (105). С. 249-258. DOI 10.24139/2312-5993/2021.01/249-258

8. Стрельников М. В. Формування підприємницької компетентності магістрів бізнес-адміністрування. *Якість вищої освіти: сучасні тенденції та перспективи розвитку освітньої діяльності вищого навчального закладу*. Міжнар. наук.-метод. конф., 18–19 лют. 2016 р.: тези доп. Полтава, 2016. С. 308–310.

9. Типова освітня програма організації і проведення підвищення кваліфікації керівних кадрів загальної середньої освіти відповідно до вимог Концепції «Нова українська школа». URL: <https://imzo.gov.ua> (дата звернення: 05.11.2023)

10. DeSeCo. Definition and Selection of Competencies. Theoretical and Conceptual Foundations (DESECO) [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL:<http://www.oecd.org/edu/skillsbeyondschool/definitionandselectionofcompetenciesdeseco.htm>

11. Council Recommendation of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning (Text with EEA relevance) (2018/C 189/01). URL: [https://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&rid=7](https://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&rid=7).

12. Malach J. Rozvoj a hodnoceni smyslu pro iniciativu a podnikavost zaku zakladnich skol. Ostrava: Ostravske univerzity v Ostrave, X. MEDIA, 2015. 350 p.

REFERENCES

1. Bilova, Yu. A. (2013). Poniattia ta struktura pidpriemnytskoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv ekonomichnoho profilu. [The concept and structure of entrepreneurial competence of future specialists in the

economic profile]. *Onovlennia zmistu, form ta metodiv navchannia i vykhovannia v zakladakh osvity*. №7 (50), S.15-17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ozfm_2013_7_7. [in Ukrainian]

2. Derzhavnyi standart bazovoi y povnoi zahalnoi serednoi osvity. [State standard of basic and complete general secondary education] [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti> [in Ukrainian]

3. Maikovska, V. I. (2017). Sutnist i struktura pidpriemnytskoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv v Ukraini. [The essence and structure of entrepreneurial competence of future professionals in Ukraine]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka*. № 1, S. 112–117. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/24925> [in Ukrainian]

4. Melnychenko, O. (2022). Rozvytok pidpriemnytskoi kompetentnosti ta yii rol u vidnovlenni krainy [Development of entrepreneurial competence and its role in the restoration of the country]. *Educological discourse*, № 2 (37), S. 91 URL: <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2022.26> [in Ukrainian]

5. Nova ukrainska shkola. Kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly [New Ukrainian school. Conceptual principles of secondary school reform] [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>. [in Ukrainian]

6. Pryshchepa, S. M. (2016). Sutnist ta zmist poniattia «pidpriemnytska kompetentnist» [The essence and content of the concept of "entrepreneurial competence"]. *Young Scientist*. №5 (32). S. 367–370. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_5_94. [in Ukrainian]

7. Prima, R., Bortniuk, T. (2021). Pidpriemnytska kompetentnist: sutnist ta definityuvannia [Entrepreneurial competence: essence and definition]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*. № 1 (105). S. 249–258. URL: <https://doi.org/10.24139/2312-5993/2021.01/249-258> [in Ukrainian]

8. Strelnikov, M. V. (2016). Formuvannia pidpriemnytskoi kompetentnosti mahistriv biznes-administruvannia. [Formation of entrepreneurial competence of masters of business administration]. *Yakist vyshchoi osvity: suchasni tendentsii ta perspektyvy rozvytku osvitnoi diialnosti vyshchoho navchalnoho zakladu*: [XLI mizhnar. nauk.-metod. conf., 18-19 liut. tezy dop.]. Poltava, pp. 308–310. [in Ukrainian]

9. Typova osvithna prohrama orhanizatsii i provedennia pidvyshchennia kvalifikatsii kerivnykh kadriv zahalnoi serednoi osvity vidpovidno do vymoh Kontseptsii «Nova ukrainska shkola» [A typical educational program for organizing and conducting advanced training of general secondary education managers in accordance with the requirements of the "New Ukrainian School" Concept]. URL: <https://imzo.gov.ua> (data zvernennia: 05.11.2023) [in Ukrainian]

10. DeSeCo. Definition and Selection of Competencies. Theoretical and Conceptual Foundations (DESECO). URL: <http://www.oecd.org/edu/skillsbeyondschool/definitionandselectionofcompetenciesdeseco.htm> [in English]

11. Council Recommendation of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning (Text with EEA relevance) (2018/C 189/01). URL: [https://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&rid=7](https://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&rid=7).

content /EN /TXT/PDF/? uri=CELEX
:32018H0604(01)&rid=7. [in English]

12. Malach, J. (2015). Rozvoj a hodnoceni smyslu pro iniciativu a podnikavost zaku zakladnich skol. Ostrava: Ostravske univerzity v Ostrave, X. MEDIA, 350 p. [in English]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

БОНДАР Віталій Олексійович – здобувач кафедри теорії і методики початкової освіти Волинського національного університету ім. Лесі Українки.

Наукові інтереси: підприємницька компетентність керівника, неперервна освіта, освітня конкурентоспроможність, управління.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

BONDAR Vitaly Oleksiiovych – winner of the Department of Theory and Methodology of Primary Education of the Volyn National University named after Lesya Ukrainka.

Scientific interests: entrepreneurial competence of the manager, continuous education, educational competitiveness, management.

Стаття надійшла до редакції 05.10.2023 р.

УДК 37.378

DOI: 10.36550/2415-7988-2023-1-211-252-257

КУЧАЙ Тетяна Петрівна–

доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки, психології, початкової, дошкільної освіти та управління закладами освіти, Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II
e-mail: tetyanna@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3518-2767>

ДУТКА Ганна –

доктор педагогічних наук, професор, заступник керівника Центру забезпечення якості освіти, професор кафедри дошкільної та початкової освіти Львівського національного університету імені Івана Франка
e-mail: dutkaanna@ukr.net
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6504-1554>

ГОНЧАРУК Оксана –

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки Національного університету біоресурсів і природокористування України
e-mail: honcharukoksana@nubip.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6535-5414>

ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА ЯК КОМПОНЕНТ ЗАГАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ФАХІВЦЯ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розглядається екологічна освіта як компонент загальної культури фахівця закладу вищої освіти. Означено завдання екологічної освіти в Україні, які повинна розв'язувати система екологізації навчального процесу у підготовці майбутнього фахівця. Визначено принципи в галузі екологічної освіти. Забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини – невід'ємна умова сталого економічного та соціального розвитку України. Наголошується, що застосовується різних заходів, сприятимуть підвищенню рівня екологічного навчання і виховання підростаючого покоління. Зауважено, що основною метою екологічної освіти є формування навичок, фундаментальних екологічних знань, екологічного мислення та свідомості, що ґрунтуються на ставленні до природи як універсальної, унікальної цінності. У статті зазначається, що екологічна освіта і виховання покликані дати підростаючому поколінню наукові знання про взаємозв'язок природи і суспільства, сприяти усвідомленню багатогранного значення природи для суспільства в цілому і кожної людини зокрема, розвивати потребу у спілкуванні з природою, засвоїти норми правильної поведінки в процесі взаємодії з ним, формувати бажання та вміння брати активну участь в охороні та покращенні навколишнього середовища. Успішне здійснення екологічного виховання та підготовки фахівців значною мірою залежить від дотримання ряду педагогічних умов. Описано, що головною умовою ефективного розвитку екологічної культури вміє поєднання навчального матеріалу відповідного змісту з практичною діяльністю в природному середовищі. Тому екологічна освіта і виховання має здійснюватися в сім'ї, дошкільних закладах, школах, вищих навчальних закладах. Велике значення має праця в молодших класах, яка формує екологічну культуру учня, також важливу роль відіграє спілкування з природою. Прищеплюючи любов до природи, виховуючи екологічні позиції, це дає змогу донести до підростаючого покоління наукові знання про взаємозв'язок природи і суспільства.

Ключові слова: екологічна освіта, заклади вищої освіти, навчальний процес, майбутній фахівець, студент.